

Sananselityksiä

Vog. *kēr*: *int kēr* 'Spindelring'

Yllä mainittu M. SZILASIN sanaluettelossa tavattava värttinänkehrän nimi on yhdistetty mm. seuraaviin sanoihin: unk. *kör* 'Kreis, Zirkel; Runde; Verein', votj. (Munk.) *kurj* 'Kupferring', sm. *keri, kere* 'kehä (esim. seulan, vakan, rugin pyörän); ruho (esim. teurastetun lampaan)', vatj. *tšeri* 'seulan kehys', vir. *kere* 'runko, kehä, ruumis, (teuraseläimen) ruho', *keri* (g. *keri*), *köre* 'pieni pyörä (esim. kannuksessa), värttinänkehrä', liiv. *ke'r* 'kehä, piiri' jne. (ks. Y. H. TOIVONEN Vir. 1918, s. 77—78 ja SKES I 182—183, T. I. ITRONEN, SUST LVIII 43, BJÖRN COLLINDER Fenno-ugric Vocabulary 88). Niin suuresti kuin *kēr* muistuttaakin näitä sanoja, se ei kuitenkaan ole niiden etymologinen vastine, sillä yhtäläisyys on vain satunnaista.

Otsikossa mainittu *int kēr* on saatu laulusta, jonka alkuaan on merkinnyt muistiin ANTON REGULY länsivoguleilta ja jonka BERNHARD MUNKÁCSI sitten on transskriboinut uudelleen pohjoisvogulilaisen kielimestarinsa avulla (ks. MUNKÁCSI VNGy. I 100, 101, 240). Alkuperäisessä tekstissä tämä nimi esiintyy muodossa *int kēr* (*int* 'Spindel'), ja REGULY on kääntänyt sen 'das Eisen auf dem veretno [= värttinän rauta]' (ks. mt. s. 241 selitys 8). MUNKÁCSIN mukaan *int-kēr* merkitsee tarkemmin 'värttinässä oleva rauta-, luu- tai puurengas, jota käytetään, jotta värttinä pyörisi nopeammin', 'kehrävarren alapäässä oleva paksunnos tai sen sijasta käytettykehrä' (ks. mt. s. 243, 179). N *int-kēr* ei kuitenkaan sellaisenaan näytä olevan puhdas pohjoismurteiden sana. Pohjoisvogulissa ei nim. värttinän nimenä ole *int*, vaan *nal*, joka merkitsee oikeastaan 'varsi': So *nal* 'Spindel', Sygva *ponal-vuärne-nal* id., oik. 'hampun-teko-varsi' (ks. U. T. SIRELIUS, SUSA XXII, 1 s. 66), (Tšern.) *setap-varne-nal* 'värttinä', oik. 'langan-teko-varsi'; (Kann. käsik.)¹ So *nal* 'värttinä', LO *sētapnal* id. (*sētap* 'lanka'); huomattakoon myös (Munk.-Szil.) *taxtəp* 'Spindel' (*taxti* 'spinnen'). MUNKÁCSIN kielimestari näyttää siis laulua transskriboitaessa siirtäneen REGULYN *int kēr* sanan sellaisenaan omaan tekstiinsä. Värttinänkehrää tarkoittava *kēr* sitä vastoin kyllä tunnetaan pohjoismurteistakin: (Munk. VNGy. I 77, 179, 231, II 657) *taxtəp-kēr* 'kehrävarrenkehrä', 'kehrävarren ala-

¹ Painoteknisistä syistä on ARTTURI KANNISTON ja K. F. KARJALAISEN käyttämää transskriptiota yksinkertaistettu.

päässä oleva paksunnos tai sen sijasta käytetty kehrä', 'kehrävarren alapäässä oleva pyörä, jonka avulla kehrävarren pyöräminen käy helpommaksi ja nopeammaksi', (Kann. käsik.) LO *sētāpnalkēr* 'kehrävarren kehrä (joko poronsarvesta tai tuohesta)' jne. Lisäksi se on pantu muistiin itämurteista, Kondalta: (SIRELIUS, SUSA XXII,₁ s. 66) *jent-kēr* 'Wirtel der Spindel', (Kann. käsik.) KU *īntkēr*, KM *īñtkēēr* 'värttinän kehrä'.

Ei tietenkään ole ilman muuta selvää, että edellä mainittujen yhdys-sanojen jälkikomponentti alkuaan olisi merkinnyt 'kehä, ympyrä tms.'. Värttinän kehrällä on nim. toisenlaisiakin nimiä, esim. So *nal-potāli* 'Wirtel der Spindel' (ks. SIRELIUS, SUSA XXII,₁ s. 66); *potāli* merkitsee 'kimpale (esim. rasvaa), (lumi-)pallo, kuhmu (esim. otsassa), pahka (esim. puun kyljessä) jne.'; ostj. (SIRELIUS mt. s. 65) Kaz. *jeññāt-pōγol* 'Wirtel der Spindel' ~ (Karj.-Toiv. 666) Kaz. *pōγāl'* '(rihma-, lanka-)kerä; (puu-)pallukka, pyöreä harkko, paaku, kuhmu, pahka (otsassa ym., puussa) jne.'. Muistettakoon tässä yhteydessä myös yllä mainittujen esimerkkien (Munk.) *int-kēr*, *taγtəp-kēr* käännöns 'kehrävarren alapäässä oleva paksunnos tai sen sijasta käytetty kehrä'. Toiselta puolen on huomattava, että *kēr* tavataan eräissä muis-sakin samantyyppisissä yhdyssanoissa, esim. (Munk.-Szil. 54, VNGy. I 179, II 657) N *la'ul-kēr* 'Sohle' (*la'ul* 'Fuss'), *tūp-kēr* 'airon vahva, paksu keskiosa' (*tūp* 'Ruder'), (Kann. käsik.) So *lāγlkēr* jne. 'jalkaterä', KU *tu'pkēr*, LO *tū'pkēr* jne. 'melan lapa'. Jo MUNKÁCSI on tekstikokoelmassaan (VNGy. I 179, II 657) yhdistänyt näiden sekä *int-kēr* sanan jälkikomponentit määritellen merkitykseksi 'vahva, paksu osa jossakin esineessä'. Hän onkin epäilemättä oikeassa; vain merkitys on jäänyt epäselväksi, sillä *kēr* ei ainakaan alkuaan ole tarkoittanut varsinaisesti esineen mykevää, pyöreätä, paksua osaa.

Viitteen siitä, miltä suunnalta on lähdettävä etsimään selitystä edellä käsitellylle *kēr* sanalle, antaa REGULYN esimerkki *int kēr* 'värttinän rauta'. Äänneasunsa puolesta *kēr* vastaa nim. tarkoin substantiivivia (Munk.-Szil.) *kēr* 'Eisen', (Kann. käsik.) KU *kēr*, KM *kēēr*, LO, So *kēr* jne. 'rauta', ja ilmeisesti se alkuaan onkin sama sana. On näet huomattava, että *kēr* merkitsee myös '(työkalun, aseiden) rautainen osa, terä, kärki, (pyssyn) piippu jne.'. Niinpä esimerkiksi SIRELIUKSEN mukaan jousiporan (*pāsγlāp*, *pāsγlop* 'Bogenbohrer') terän (Schneideisen) nimi on *kēr* (ks. SUSA XXII,₁ s. 74). Karhulauluissa karhunpyytäjällä on *tārās pāñγwit kērpā kasāj* 'veitsi, jossa on vaaksan levyinen rauta l. terä' ja *tārās palit kērpā āutā* 'vaaksan mittaisella raudalla l. terällä, kärjellä varustettu keihäs' (ks. MUNKÁCSI VNGy. II 0551, III: 1, s. 512, III: 2, s. 64, 350); vrt. (Kann. käsik.) P *oβtkēr*, LU *oβtākēr* 'keihään kärki'. Huomattakoon edelleen (Kann. käsik.) KU *pāskānkēr*, KM *pāskānkēēr* 'pyssynpiippu' (*pāskān* 'pyssy'); (Munk. VNGy. II 0545) N *nāl-kēr* 'nuolirauta', (Kann. käsik.) KU *nānkēr*, So *nālker* jne. 'nuolen rautainen kärki',

(Munk. VNGy. II 149) *kēriŋ* (adj.): *kēriŋ nāl*, *naliŋ nāl* 'rautanuoli, varrellinen nuoli'; koska viimeksi mainitussa esimerkissä *kēriŋ* on *naliŋ* ('varrallinen')-adjektiivin kertosanana, merkitsee se ilmeisestikin 'kärjellinen', joten siis tekstin sanat on käännettävä 'kärjellinen nuoli, varrellinen nuoli'. Mielenkiintoinen on (Ahlqv.) *sui-jiv-kier* 'Spiess, Lanze', (Munk. VNGy. II 0548, 701) LU *su-jiw-kēr* 'keihäs (oik. »sauva-rauta«)', (Kann. käsik.) VNZ, LUT *suijibkēr* 'keihäs'. Alkuosa *sui-jiv* merkitsee 'sauva'; *sui-jiv-kier* on siis alkuaan tarkoittanut sauvan päähän kiinnitettyä keihäänkärkeä, mutta myöhemmin se on saanut merkityksen 'keihäs'. On muitakin esimerkkejä, joissa *kēr* tarkoittaa itse työkalua l. asetta, mm. (Kann. käsik.) So *kēr lōŋχ* 'lakeinen (niitettäessä)', oik. 'viikatteen [raudan] tie l. jälki'; KM (uhrirukouksessa) *kēērŋil'məp il'məŋ kēēr* 'scharfes Eisen mit Eisenklinge (so. veitsi)' (ks. KANNISTO Wog. Volksd. I 293). — Kuten tunnettua, on vog. *kēr* 'rauta' selitetty arjalaiseksi lainaksi, jonka originaali merkitsee 'veitsi' (ks. esim. MUNKÁCSI ÁKE 390-, COLLINDER Fenno-ugric Vocabulary 131). Merkitykset 'terä, työkalu, ase' eivät kuitenkaan edusta alkuperäistä kantaa, vaan ne ovat vogulissa tapahtuneen kehityksen tulos. Samoin on laita ostjakissakin (ks. seuraavaa sana-artikkelia).

Terä on esineen tärkein osa, ja lisäksi se usein on vartta leveämpi tai paksumpi. Kun melan lapa monessa suhteessa muistuttaa työkalujen terää, on siitäkin ruvettu käyttämään nimeä *kēr*. Samalla tavoin ovat syntyneet yhdys-sanat *la'ül-kēr* 'jalkaterä' ja *int-kēr* 'värttinän kehrä'. Esimerkin vastaavanlaisesta kehityksestä tarjoaa sm. (Lönnr.) *terä* 'i allmänhet för alla ting det förnämsta l. det hvarmed de yttre sin verkan, spets, udd, egg, bett, klinga jne.'; *keihään terä* 'spjutjern', *airon terä (lapa)* 'årblad', *jalkaterä* 'fotblad', *sukan, saappaan terä* 'strump-, stövfelfot' jne.; vir. (Wied.) *tera* 'Schärfe, Schneide, Spitze, Gipfel, Aehre', *sāpa tera* 'Vorschuh', *sāre tera* 'scharfer Rand des Schienbeins' jne.; lpN (Niels.) *dərre* 'edge-side, the whole of the thin part of an axe (which can be ground to an edge)'; tšer. (Wichm.) KB *ter*, U *tür* 'Schneide'.

Samanlaista merkityksen kehitystä tavataan, kuten seuraavasta sana-artikkelista käy selville, myös vogulin läheisessä sukukielessä ostjakissa.

Ostj. *uax* : *kuruax* 'jalkaterä', *tupuax* 'airon lapa'

KARJALAISEN ostjakin kielen sanakirjassa (s. 211) esitetään erillisenä sanana sääriluuta, jalkaterää, airon lapaa jne. tarkoitettava *uax* : Ts. *kuruax* 'sääriluu' (*kur* 'jalka'), Kr. *kuruax iŋŋk* 'nilkkaluuhun ulottuva vesi', Kam. *kuruax* 'jalkaterä', *tupuax* 'airon lapa' (*tup* 'airo'), Trj. *uax* '(airon, lapion) lapa'. Tähän on yhdistetty lpN (Niels.) *vak'ka* ~ *fak'ka -kk-* 'reindeer's leg up to and including the dab'bâ or the čuo¹/₃l¹/₃âmâs, when it has been skinned, the sinews removed,

the flesh cut loose so that it hangs down, and the joints cut and bent', (Wikl.) L *vaōka-* 'Wade (an Menschen und Tieren)' jne. (ks. T. I. ITRKONEN, SUST XCVIII 134, TOIVONEN Protolapin ongelmasta 173—174, COLLINDER Fenno-ugric Vocabulary 122). Viimeksi mainittu tutkija pitää tätä yhdistystä kuitenkin epävarmana, ja ostjakin sana voidaankin todella täysin tyydyttävästi selittää toisin.

Ostjakissa on mm. sm. *vaski* sanaan yhdistetty metallin nimi *uaχ* jne., joka merkitsee 'rauta, metalli, raha jne.': (Karj.-Toiv. 208—211) DN, DT, Koš., Fil., Ts., Sogom, Kr. *uaχ* 'raha (DN); rauta (DT, Koš.); metalli (Fil.); metalli; rauta; raha (Ts.); metalli; raha (Sogom); raha; metalli (sana-yhdistyksissä) (Kr.)', V, Vj. *uvχ* 'rauta; raha; kirkonkello (V); metalli; rauta; raha (Vj.)', Trj. *uaχ* 'metalli; raha; kirkonkello' jne.; (SIRELIUS, SUSA XXII,₁ s. 71) Ts., Salym, Ob (Ivaškin) *vaχ* 'Eisen', Vj. *pāylen-vaχ* id. Tällä sanalla on usein myös merkitys '(esineen) rautainen osa, terä, kärki', esim. (SIRELIUS mt. s. 73, 74) Ob (Ivaškin) *por-vaχ* 'Schneideeisen des Bogenbohrers (*por*)', J, Salym, V *uaχ* 'Schneideeisen (des Messers)'; (Karj.-Toiv. 646) DN *no'tuaχ*, V, Vj. *na'luvχ* 'nuolen rautainen kärki', (s. 210) V *petškan uvχ* 'pyssyn piippu' (samalla tavoin Vj:n murteessa). Mutta *vaχ* jne. voi tarkoittaa myös itse työkalua, esim. (SIRELIUS, SUSA XXII,₁ s. 74) J *houran-vaχ* 'Schabmesser', (Karj.-Toiv. 606) Vj. *noyra'n' uvχ* 'vuolimeksi koukistettu puukko (jolla lusikoita ym. pientä koverretaan)' jne., (s. 209, 875) Trj. *sā'r'uaχ* 'uistin; ahrain' (*sā'r't'* 'hauki'). Huomattakoon myös sellaiset tapaukset kuin Ts. *jēnät-vaχ*, Salym *jāunnet-vaχ* 'Wirtel der Spindel' (ks. SIRELIUS mt. s. 65), (Karj.-Toiv. 157) Kam. *iēnet uaχ* 'värttinän kehrä' (*jēnät* jne. 'värttinä'). Tämä metallin, värttinän kehrän yms. nimi ja *uaχ* 'sääri; (airon, lapion) lapa' ovat homonyymeja ja alun alkuaan sama sana; on tapahtunut vain samanlainen merkityksenkehitys kuin vogulissakin (ks. edellistä sana-artikkelia).

Mutta on syytä ottaa tarkasteltavaksi toinenkin ostjakkilainen raudan nimi, nim. (SIRELIUS, SUSA XXII,₁ s. 71) Kaz. *kārti* 'Eisen', Ob (Xöltti-pöyol) *kōrti* id., (Karj.-Toiv. 433) Ni. *kārtā*, Kaz. *ka'rti*, O *ko'rdi* 'rauta' (joka on, samoin kuin vog. *kēr*, selitetty arjalaiseksi lainaksi, ks. edeltä). Tämäkin merkitsee usein '(työkalun, asean) terä, kärki', esim. (SIRELIUS mt. s. 73, 74) Kaz. *por-kārti*, Ob (Xöltti-pöyol) *por-kōrti* 'Schneideeisen des Bogenbohrers (*por*)'; Ob (Keü-lor-kōr) *kārti*, ((Xöltti-pöyol) *kōrti* 'Schneideeisen (des Messers)', (Páp.-Beke) *lājem-kārti-kul* 'von der Dicke des Axt-Eisens'. Mutta KARJALAISEN sanakirjassa (s.435) on eri hakusanana toinenkin *ka'rti*, nim. Kaz. *ka'rti* : *jo'sk.* 'käsi»terä» (kalvosesta alkaen)' (*jo's* 'käsi; etujalka, -kämpälä'), *se'mk.* 'lakin lippa', (*se'm* 'silmä'), *kārtisamapχo* 'uskalikko', *kork.* 'jalkaterä', *no'pk.* 'airon lapa'. Nämä kaksi sanaa ovat homonyymeja, ja koska merkitykset ovat samat kuin edellä käsitellyillä raudannimillä, kuuluvat

ne etymologisestikin yhteen. Yhdyssana *kärtisaməpχo* 'uskalikko' merkitsee siis oikeastaan 'rautasydäminen mies'; samankaltainen ilmaus on (Karj.-Toiv. 858) Kaz. *tək saməp* 'uskalias, rohkea' (oik. 'luja-l. vahvasydäminen'). Oudok-suttavalta vaikuttaa *se'mka'rti* 'lakin lippa'. Ilmeisesti se tarkoittaa silmien suojana olevaa lakin lippaa. Tavallisesti tämä sana — samoin kuin DN, Kr. *semuax*, V *semuwx* — merkitsee 'silmälasit' (ks. Karj.-Toiv. 856, 857). Ostjakkien silmälasieihin näyttää liittyvän jonkinlainen nahkainen levy, kuten seuraavat sanakirjatiedot osoittavat: (Karj.-Toiv. 856) Trj. *samuaxlāp'ss* 'ostj. silmälasien nahasta tehty levy (johon sitten on sijoitettu rauta»lasit)», (Ahlqv.) *sēm-tāpes* '(Auge-Lappen) (auch sēm-tor) »Brille oder Augenschirm aus Pelz zum Schutze der Augen gegen Schneeblende im Frühjahr»', (Karj.-Toiv. 1011) Kaz. *tōr, to'r* (saduissa ja lauluissa) 'kirjavaksi ommeltu lakki nahoista (teki kantajansa näkymättömäksi)', Kaz. *se'mto':r* 'ostj. »silmälasit» (nahasta)', O *tor* '(lakin) lippa, silmäsuojus'. Näyttää siltä, että on sekoitettu toisiinsa silmälasit, silmänsuojukset ja silmiä suojaava lakin lippa, niin että kielimestari toisessa yhteydessä selitti *se'mka'rti* sanan merkitsevän 'silmälasit', toisessa sitä vastoin 'lakin lippa'.

Ostj. *pai* 'ukkonen' ja vog. *šaxl* id.

Ostj. (Karj.-Toiv. 655—656) DN, Ts., Sogom. Kr. *pai* 'ukkonen', Koš., Fil. *pai* id., V, VK *pai* 'ukkonen; tuutša (V); ukkonen (VK)', Kaz. *pai* 'ukkonen' jne. on, kuten tunnettua, yhdistetty syrj. (Wichm.-Uot.) *bi* 'Feuer' ja IpN (Niels.) *bajan* 'thunder' sanoihin (ks. H. PAASONEN Ostj. Wb. 170, TOIVONEN FUF XXX 359—361, COLLINDER Fenno-ugric Vocabulary 73). Ostjakissa olisi siis tapahtunut merkityskehitys 'tuli' > 'salama' > 'ukkonen' (ks. TOIVONEN mt. s. 360). Tällainen kehitys on tietenkin sinänsä mahdollinen, mutta todennäköisesti ostjakin sana on siitä huolimatta selitettävä toisin.

Ostjakissa on kokoa, läjää, kumpua yms. tarkoittava substantiivi *pai* jne., joka äänneasunsa puolesta tarkoin vastaa edellä mainittua ukkosen nimeä, nim. (Karj.-Toiv. 654—655) DN, Ts., Sogom, Kr. *pai* 'koko, läjä, tukku (DN); (heinä)auma; metsäpyöryke (Ts.); saari; heinäauma (Sogom); tukku, läjä, koko; heinäauma; saari; metsäsaareke, pieni metsäpyöräke suolla (Kr.)'; V, Vj., VK *pai* 'joukko, läjä, koko; heinäauma; kumpu, töyräs; saari (V); joukko, koko, läjä; saari, saareke (vedessä, suolla yms.) (Vj.); heinäkeko; töyräs, kumpu; saareke, saari (VK)'; Kaz. *pai* 'koko, läjä, tukku; (heinä-)auma; töyräs; metsikkö, metsäsaareke' jne. Äänteellinen yhtäläisyys ei tässä tapauksessa johdu pelkästä sattumasta, vaan nämä homonyymit ovat alkuaan sama sana, joka on saanut kaksi toisistaan poikkeavaa merkitystä. Muodoltaan pilvi muistuttaa kokoa, läjää, töyrästä jne., ja niinpä siitä ost-

jakissa ja vogulissa, samoin kuin monessa muussakin kielessä, käytetäänkin yhdyssanoja, joiden jälkikomponenteilla on edellä mainitun kaltainen merkitys, esim. vog. (Kann. Wog. Volksd. II 190) P *tułpaχχn* 'Wolkenklumpen', (käsik.) LU *tułpaχχn* id., VNZ *tułpaχχn muknārłenti* 'pilvi nousee (esim. ukkonen lähestyessä)' jne. (*tuł* jne. 'pilvi', *paχχn* jne. 'kuhmu, pahka', ks. KANNISTO Vok. 16, 119). Huomattakoon vielä ostj. (Karj.-Toiv. 782) V, Vj. *palənpäi* 'pilvi, hattara (V); hattara (Vj.)', O *poləntäi* 'pilvenjänkä' jne. (*palənt* jne. 'pilvi'), jonka jälkiosana on yllä mainittu *päi* 'koko, läjä jne.': vastaavanlaisesti myös vogulissa (ks. alempaa). Ostj. *päi* jne. 'ukkonen' selittyikin siten, että *päi* 'koko, läjä jne.' on ensin saanut lisämerkityksen 'pilvi' ja siitä edelleen 'myrskypilvi, ukkospilvi' > 'myrsky, ukkonen'. Hyvän esimerkin kehityksestä 'pilvi' > 'ukkonen' tarjoaa ostj. (Karj.-Toiv. 781—782) Kr. *patənt* 'pilvi', V, Vj. *palənt* 'sade- ja myrskypilvi (V); pilvi (Vj.)', Trj. *pələnt* 'pilvi; pilventöyräs; myrsky-, sadepilvi; pilvi-, pilvinen', Kaz. *pələnt* 'ukkonen; ukkospilvi; myrskypilvi; sadepilvi; pilvinen (päivä)' jne. Toiselta puolen on huomattava, että *päi* eräissä tapauksissa merkitsee 'pilvi, myrsky', esim. (Karj.-Toiv. 656, 933) V *tšüvi* 'η *päi*' 'ukkosmyrsky', Vj. *tšüvi* ' *päi*', *tšüvi* 'η *päi*' 'ukkospilvi, ukkosmyrsky (tuutšapilvi, tuutša, myrsky, myrskypilvi)' (*tšüvi* jne. 'ukkonen'). Mainittakoon lisäksi vielä (Karj.-Toiv. 654) Kr. *iertpäi* 'sadekuuro, tuutša (ei ole ukkosta)' ja *töitpäi* 'lumikuuro, tuutša (ei ukkosta)'. Sanakirjassa ne ovat kylläkin esimerkkeinä *päi* 'tukku, läjä, koko jne.' sanasta, mutta lähempi lähtökohta on kuitenkin 'rankka, myrskynomainen sade- resp. lumikuuro; sadepilvi, lumipilvi'; toisessa yhteydessä (s. 188, 1117) ne onkin käännetty saksaksi tämän mukaisesti: 'Regenschauer, Unwetter (ohne Gewitter)', 'dichter Schneefall, dunkle Schneewolke (nicht Gewitter)'.

Edellä esitetyn yhdistyksen *päi* 'ukkonen' ~ *päi* 'koko, läjä, tukku jne.' tekee uskottavaksi se seikka, että ostjakista itsestään voidaan mainita toinenkin sana, jolla on samankaltaiset merkitykset, nim. (Karj.-Toiv. 666) Kaz. *pōγäl* '(rihma-, lanka-)kerä; (puu-)pallukka, pyöreä harkko, paakku, kuhmu, pahka (otsassa ym., puussa), (maa-, lumi-)möykky, (yhteen jäänyt kala-)tukku, (jauhon) myky, (hyytynyt veri-)pallo; nappi; (vyön) koristenasta; (paju-)pensas; sekaisin (ei juonessa) lentävä (sorsa-, hanhi-)parvi (esim. syksyllä äkkiä vedestä nouseva)', *łošp*. 'lumipallo, tiera (hevosen kaviossa, suksessa)', *i'e'r' p.* 'sadekuuro' [*i'e'r't* 'sade'; s. 187: *i'e'r' p.* 'pienestä sadepilvestä tuleva sade (ympäriällä selkeä taivas)'], *uo't p.* 'tuulen puuska (välillä tyynempi)' [*uo't* 'tuuli']; O *pāγäl* = Kaz. (ei lankakerä); ukkonen', *pāγäl tut* 'salama' [*tut* 'tuli']. KARJALAINEN on pannut sanan muistiin muistakin murteista, ja niissä se merkitsee 'lyhyt, paksu ja pyöreä esine; kuhmu, pahka; joukko, koko läjä yms.'. Mutta tänne kuuluu edelleen myöskin (Páp.-Beke) *pāγala* 'Blitz' ~ *pāγal* 'Berggegend(?)', Busch(?), Gebüsch(?)'. Kun ko. tekstin-

kohdissa puhutaan »koiran kuonon (resp. miehen nenän) läpäisemättömästä tiheästä *pāγəl*:ista» (ks. J. PÁPAY ONGy. 230, 233, 234), tarkoittaa *pāγəl* ilmeisestikin pensasta, pensaikkaa tai metsäsaarekettä; verrattakoon siihen KARJALAISELLA tavattavaa merkitystä '(paju-)pensas'. Pohjoismurteissa on siis tapahtunut merkityskehitys 'pyöreä esine, kuhmu, pahka, tukku, parvi, (pensas- t. metsä-)saareke jne.' > 'ukkonen'. Välittävää astetta näyttävät edustavan Kaz. *i'e'r' pōγəl'* 'sadekuuro', 'pienestä sadepilvestä tuleva sade (ympärillä selkeä taivas)' sekä *uo't pōγəl'* 'tuulen puuska', jotka ovat samanlaisia muodostuksia kuin edellä mainitut Kr. *iertpäi* ja *tóitpäi*. Sitä vastoin yhdyssanasassa *nos pōγəl'* (ks. edeltä) jälkikomponentilla on alkuperäinen merkityksensä.

Mutta samanlainen merkityksen kahtalaisuus tavataan myös vogulissa. 'Pilvi, myrskypilvi, myrsky, ukkonen' sanan rinnalla on täälläkin 'pyöreä, pallomainen esine, läjä, kasa, mätäs, kumpu, metsäsaareke' merkitsevä homonyymi, nim. 1. (Munk.-Szil., Munk.-Trócs.) T *čäxl* 'myrskypilvi', N *šaxl* 'Wolke, Sturm, Donner'; (Kann. Vok. 71) TJ *tšaxv'l*, KU *šá'χəl*, VS *šaxχl*, LU *šoxχl*, So *šá'χ'l* jne. 'Donner'; 2. (Munk.-Szil., Munk.-Trócs.) T *čäxəl* '(liha)pala', N *šaxl* 'Hügel', 'Strauch', 'Hain', *šaxlən* (adj.) : *š. mā* 'Hügelland', (Reg.) länsivog. *šahling* id. (ks. VNGy. II 336), (Munk. VNGy. I 198, II 701) N *šaxl* 'pyöreä mytty, kerä, pallo tms.' jne.; (Kann., ks. FUF XXXII 245, 248) TJ *tšaxv'a* 'Haufen (z. B. Heu)', KU, KM *šá'χəl* 'Insel (auf der Wiese, auf dem Sumpf)', LM *šoxl* 'Hügel', So *šaxχ'l* 'kumpu, Hügel, Anhöhe' jne. Mainittakoon vielä (Kann. käsik.) P *tu.šaxχ.a* 'pieni pilvi, pilven pönkä' (vastaavasti eräissä muissa murteissa; *tu.š* 'pilvi') sekä (Munk. VNGy. I 227, II 715) N *tüjt-porxej-šaxl* 'pyrystä' (*tüjt-porxej* 'lumituisku'), (Kann. Wog. Volksd. II 572—574) K *rā'k_u_n šaxχəl*, *βō.tη šaxχəl* 'regnerisches Gewitter, windiges Gewitter', jotka ovat vastaavanlaisia ilmaisuja kuin ostj. *pələnpäi'* jne., *iertpäi*, *tóitpäi*, *i'e'r' pōγəl'*, *uo't pōγəl'* (ks. edeltä). Ilmeisesti ovat myös vog. *šaxl* 'Wolke, Sturm, Donner jne.' ja *šaxl* 'Hügel jne.', joilla on täysin samat merkitykset kuin ostj. *päi* 'ukkonen jne.' ~ *päi* 'koko, läjä, tukku jne.' sekä *pōγəl'* 'ukkonen' ~ 'paakku, kuhmu jne.' substantiiveilla, etymologisesti alkuaan sama sana. Näin onkin asian käsittänyt jo MUNKÁCSI, joka VNGy. I 198, II 701 mainitsee ne yhdessä. Myös GYÖRGY LAKÓ on NyK LIII 235—236 käsitellyt niiden keskinäistä suhdetta. Hänenkin mukaansa ne voitaisiin, ottaen huomioon ostj. *päi* sanat, merkityksensä puolesta yhdistää, mutta kun hän käytettävissään olleen suppean aineiston pohjalla päätyy siihen tulokseen, että *šaxl* 'Hügel jne.' olisikin alkuaan etuvokaalinen, hän joutuu tietenkin äänteellisistä syistä erottamaan vog. *šaxl* 'Hügel jne.' ja *šaxl* 'Donner jne.' sanat toisistaan.

Vog. *laḡäti*, *laḡ*

Sekä SZILASIN että MUNKÁCSIN (VNGy. II 660) sanaluettelossa on pohjoismurteista verbi *laḡäti* 'streben' ja substantiivi *laḡ* 'uurastus'. Ne on saatu samasta alkuaan REGULYN länsimurteella muistiinpanemasta ja MUNKÁCSIN pohjoismurteelle uudelleen transskriboimasta laulusta, josta myös edellä mainittu *int kër*, *int-kër* 'Spindelring' on peräisin. REGULYlla tämä verbi esiintyy muodossa *lähetét* (prees. 3. p. pl.). Kyseisessä laulun kohdassa kerrotaan, mitenkä *kam*-naisen synnyttämät seitsemän poikaa kasvavat ja rupeavat metsästämään: (Reg.) *juäl minnpä läiling uj šime lähetét*, *numel minnpä täulung uj šimä värrätét* > (Munk.) *jöləl minpä la'ıləŋ uj šimä laḡäte'it*, *numəl minpä täwłəŋ uj šimä voräte'it* 'alhaalla menevän jalallisen eläimen (l. otuksen) sydäntä he pyrkivät (tavoittamaan), ylhäällä menevän siivellisen eläimen sydäntä he ryhtyvät (tavoittamaan)', ja kiivaan pyynnin johdosta ei jäänyt jäljelle alhaalla menevää jalallista eläintä, ei jäänyt jäljelle ylhäällä menevää siivellistä eläintä (ks. MUNKÁCSI VNGy. I 104—107). REGULYN kommentaarien mukaan *šime lähetét* merkitsee 'Herz durchschiessen' ja *värrätét* 'ampuvat' (ks. mt. s. 241, sel. 42, 44). Koska — huomauttaa MUNKÁCSI — (Reg.) länsivog. *värrät-*, (Munk.) N *vorät-* merkitsee oikeastaan 'sich bemühen', ei (Reg.) *lähetét* verbin käänös 'Herz durchschiessen' voi olla tarkka, vaan siitä puuttuu itse pääsana: 'sie bestreben sich ihr (d. h. der Tiere) Herz durchzuschiessen'. Tekstin selvitykseksi MUNKÁCSIN kielimestari puolestaan mainitsi sanat N *laḡ* 'uurastus', *laḡ toti* = 'äpərli, uurastaa', *laḡiŋ ḡum* 'uutera, uuras', *laḡätaxtli* 'nähdä paljon vaivaa, uurastaa kovin', *laḡäti* 'uurastaa, nähdä vaivaa' (ks. VNGy. I 247). — Kuten MUNKÁCSI (mp.) huomauttaa, tavataan yllä mainittu verbi toisessakin alkuaan REGULYN länsimurteella muistiinpanemassa ja MUNKÁCSIN Keski-Lozvan murteelle uudelleen transskriboimassa laulussa, nim.: (Reg.) *läilell minnpä läiling uj šimä värrätiju*, *täulel minnpä täuling uj šime laḡetiju* > (Munk.) *läiləl minpä läiləŋ uj šimä värtiu*, *täuləl minnpä täuləŋ uj šimä laḡätiu* 'jalan kulkevan jalallisen eläimen sydäntä tavoitamme; siivin kulkevan siivellisen eläimen sydämen revimme irti(?)' (ks. MUNKÁCSI VNGy. IV 134). Käänös 'revimme irti(?)' johtuu siitä, että MUNKÁCSI aluksi käsitti *laḡätiu* muodon liittyvän *laḡäti* 'repiä irti' verbiin; myöhemmin hän on tässäkin kääntänyt 'tavoitamme niiden sydäntä' (ks. VNGy. I 247).

Yllä mainittujen tekstinkohtien käänökset 'sydäntä tavoittavat' ja 'sydäntä tavoitamme' tuntuvat luontevilta, mutta siitä huolimatta itse sanat *laḡäti* ja *laḡ* sekä niiden suhde REGULYN tekstin muotoihin ovat jääneet epäselviksi. Niin tarkoin kuin (Munk.) *laḡät-* ja (Reg.) *lähet-*, *laḡet-* näyttävätkin vastaavan toisiaan, on niitä kuitenkin vaikea yhdistää. Pohjoismurteissa on, kuten tunnettua, kantavog. *k takavokaalisissa sanoissa kaikissa asemissa muuttunut

spirantiksi χ , mutta etuvokaalisissa sanoissa se sitä vastoin vokaalin edessä on säilynyt. Koska (Munk.) *laχāti* ja *laχ* sanoissa on χ , ovat ne selvästi takavokaalisia. REGULYlla on toisessa muodossa *ä*, toisessa *a*; jompikumpi niistä perustuu tietenkin painovirheeseen. REGULY merkitsee *ä*:llä paitsi *ä*:tä yleisesti myöskin *e*:tä, ja kun länsimurteiden *e*:tä pohjoismurteissa vastaa *a*, sopisivat myös (Reg.) *lähet-* ja (Munk.) *laχät-* vokaalin puolesta toistensa vastineiksi. Konsonantit sitä vastoin tuottavat voittamattomia vaikeuksia. Länsimurteissa on nim. tavua aloittava *k* säilynyt sekä etu- että takavokaalisissa sanoissa; Alaja Keski-Lozvan murteissa se takavokaalisissa sanoissa tosin on takaisempi, mutta REGULYN teksteissä on niissäkin säännöllisesti *k*. Vain tavun ja sanan lopussa on tapahtunut muutos $k > \chi$. Odottaisi siis, että MUNKÁCSIN *laχät-*muotoa REGULYN tekstissä vastaisi *laket-* tai *läket-*. Mutta hänellä onkin spirantti χ resp. *h*, eikä sitä voi pitää pelkkänä kirjoitusvirheenä. Ei myöskään tunnu uskottavalta, että (Reg.) *lähet-*, *laχet-* palautuisi aikaisempaan muotoon **leχt-*, **laχt-*, joka olisi (Munk.) *laχ* 'uurastus' substantiivin oletettavan länsivog. vastineen **leχ*, **laχ* johdannainen. Sitä ei liioin voi pitää lainana. Kuten aikaisemmin olen huomauttanut, on eräissä REGULYN länsivogulilaisissa teksteissä runsaasti pohjoismurteiden muotoja ja sanoja; nämä laulut hän ilmeisesti onkin pannut muistiin pohjoisvoguleilta käyttäen länsivogulilaista kielimestariaan vain apunaan (ks. FUF XXXII 230—231, 277—280). (Reg.) *lähetét* verbiä ei kuitenkaan ole tällä tavoin saatu (Munk.) *laχäte'it*, *laχ* sanasta. Kaikesta päättäen ne kyllä kuuluvat yhteen, mutta niiden keskinäinen suhde on selitettävä toisin.

Vogulissa on etuvokaalinen sanapesye, josta on seuraavanlaisia tietoja: (Ahlqv.) *laquam* 'gehen, sich bewegen', *laquasam* 'sich bewegen', *laquellam* 'steigen, einsteigen', *laquätalam* 'oft bewegen', *laχquatam* 'sich nähern'; (Munk.-Szil.) N *lakwi*, LM, LU, K *läkwi* 'ankommen, schreiten, schleichen, sich bewegen, abrutschen', N *juw-lakwi* 'plötzlich eintreten' (*juw* 'sisään') jne.; (Kann. käsik.) KU *läkβ-*, *läk-*, P *leëk-*, VS *läkβ-*, LU *leëkβ-*, LO *lakβ-* jne., merkitykset samat kuin AHLQVISTILLA ja MUNKÁCSILLA. Äännepuolesta on huomattava, että ensimmäisen ja toisen tavun rajalla on ollut **k*, joka äänne-laillisesti on labiaalistunut *kw*, *kβ* -iksi. Tällä verbillä on monenlaisia merkityksiä. Erikoisesti on huomattava, että niin kantasana itse kuin eräät sen johdannaisetkin merkitsevät muun ohella 'hiipiä lähelle (pyydettyä otusta ampuakseen, surmataksaan sen), hiipiä (jonkun kimppuun)', esim. (Kann.) P *leëkineëm* 'wir schleichen zu ihr heran [surmataksamme sen]', *kōntnä βu. leë.kη.keën* 'wenn über euch nur nicht ein Heer schliche' (ks. KANNISTO Wog. Volksd. I 27, II 182), (käsik.) P *koβtpüβ ie.tl leëkiləm* 'hiivin kuusennäreen kanssa peuran lähelle' (keväällä kun peurat ennen jäänlähtöä valmistuvat siirtymään Uraalille ja kokoontuvat jängille, vahditaan niitä siellä; lähelle

niitä hiivitaan kantaen kuusennärettä edessään); P *lə̀ək̄kat-* 'hiipiä lähelle (esim. ampuamaan)', (toisen kielimestarin mukaan) *lə̀ək̄k_ukat_{ts}* 'lähestyi salaa (ampuakseen)', LU *lə̀kket-* 'hiipiä lähelle' jne.; LO *lak_wsax̄tneβōt* »hiipimistuuli», metsästäjälle mieluinen tuuli, jonka puhaltaessa on helppo lähestyä metsäneläintä' jne. Kuten edellä mainitut esimerkit osoittavat, käytetään tätä sanaa, samoin kuin (Reg.) *lähetét* verbiä, myös metsästysterminä, ja länsimurteissa onkin johdannainen, johon (Reg.) *lähetét* voidaan äänneasun puolesta hyvin yhdistää, nim. (Kann. käsik.) P *lə̀x̄x̄ət-*, *lə̀x̄x̄eət-*, VNS *lə̀x̄x̄ät-*, *lə̀x̄x̄ät-*, LU *lə̀x̄βḗt-* 'kompastua, kaatua'. Tämä on muodostettu todennäköisesti refleksiivijohdimmella *-kät-*, jotenka siis vartalonkonsonantti ja suffiksin alkukonsonantti yhdessä ovat muuttuneet spirantiksi *χβ*, *χχ* jne. Samanlaista äänne-edustusta tavataan eräissä muissakin sanoissa, joihin en tässä yhteydessä kuitenkaan lähemmin puutu. Länsimurteissa on kyllä myös refleksiivijohdannainen LU *lə̀kket-* jne. (ks. edellä), mutta se voi hyvinkin olla nuorempi muoto. Toiselta puolen saattaisi *lə̀x̄x̄ät-* jne. ehkä sisältää myös yhdysperäisen johtimen *-x̄ət-*. Kuinka lieneekin, *χβ*, *χχ* jne. edustaa joka tapauksessa konsonanttiyhtymää. Mitä sitten REGULYN muotoihin tulee, on huomattava, että kyseiset laulut on pantu muistiin murteella, jossa palataaliklusili *k* ja siitä syntynyt *χ* ovat tiettyjen vokaalien yhteydessä labiaalistuneet. Tietenkin siis myös *lähet-*, *lax̄et-* johdannaisen vartalonkonsonantti on alkuaan ollut labiaalistunut: **lə̀x̄β-*, mutta välittömästi seuraavan *χ*:n vaikutuksesta labiaalisuus on ollut niin heikko, että REGULY ei ole sitä erikoisesti merkinnyt, tai se on kokonaan hävinnyt. Täysin samanlainen *χ* on sanassa (Reg.) länsivog. *täx̄ét: täu ak täx̄ét* 'hän yksinään' (ks. MUNKÁCSI VNGy. II 84) ~ (Munk.) N *takkät*, (Kann.) So *tac_wkḗt* jne.; *täx̄ét*, jonka *-t* on possessiivisuffiksi, on muodostettu painollisella *-k-* johtimella pronominiasta (Munk.) LM *täkw*, (Kann.) LO *ta_kβi* jne. 'hän itse' (ks. FUF XXVIII 42-43, 47). Äänneasunsa puolesta (Reg.) *lähet-*, *lax̄et-* voidaan siis hyvin yhdistää KANNISTON muistiinpanemiin muotoihin, eikä merkityspuolikaan tuota erikoisia vaikeuksia. KANNISTON mainitsemien merkitysten lähtökohtana on tietenkin ollut 'liikkua, syöksyä'; siitä on, kun verbiin on liittynyt adverbi 'kumoon, suulleen', 'alas', saatu 'kompastua, kaatua'. Mutta koska kantasana sekä useat johdannaiset merkitsevät, lauseyhteydestä riippuen, 'liikkua, siirtyä, syöksähtää (sisään) jne.' ja 'hiipiä lähelle (pyydetävää otusta ampuakseen sen)', niin on tietenkin mahdollista, että myöskin johdannaista *lə̀x̄x̄ät-* jne., kun sillä on ollut määräyksenä esim. sana 'otus', on käytetty viimeksi mainitussa merkityksessä. Täältäkin kannalta (Reg.) *lähetét* liittyy siis luontevasti KANNISTON mainitsemiin johdannaisiin; *uj šime lähetét* merkitsee 'hiipiä otusta lähelle sen henkeä (oik. sydäntä) tavoittaen', tai niin kuin REGULY vapaammin kääntää: 'Herz durchschiessen'.

Kuten edellä esitetystä ilmenee, eivät (Reg.) *lähet-* ja (Munk.) *laχät-*, *laχ* todellakaan voi olla toistensa vanhoja etymologisia vastineita. Jälkimmäisestä sanasta on erittäin vähän tietoja; tunnen sen vain yllä mainituista tekstinkohdista ja kommentaareista. Tosin SZILASIN ja TROCSÁNYIN sanaluetteloissa on lisäksi mainittu toinenkin *laχ*, mutta se esiintyy vain yhdyssanojen jälki-komponentteina: N *χum-laχ totnə jütþəm* 'mein Kriegspanzer', LM *khum-laχ* 'miehinen taitavuus', *uj-laχ* 'eläimenkäsittelytaito' (*χum, khum* 'Mensch, Mann', *uj* 'Tier'). Tämä *laχ* voidaan tyydyttävästi selittää. Edellä mainitut esimerkit on saatu lauluista, jotka alkuaan on pannut muistiin REGULY länsivog. murteella ja jotka MUNKÁCSI on uudelleen transskriboinut. Kyseiset tekstinkohdat kuuluvat seuraavasti: 1. (Reg.) *əm kumlāχ tāttnə juotþəm ti tūlpälän* > (Munk.) *N am χum-laχ totnə jütþəm ti tūlpälän* 'tuokaa minun taisteluhaarniskani tänne'. MUNKÁCSIN kielimestarin mukaan on *χum-laχ* = *χum-āþər* 'miehinen taitavuus l. taituruus'; *χumlāχ toti* = *āþər toti* 'taistelee, tappelee, koettelee voimiaan, osoittaa taistelutaitoaan', ja MUNKÁCSI itse viittaa edellä mainittuun *laχ* sanan kommentaariin (ks. VNGy. I 118—119, 254). — 2. (Reg.) *jäum kum kumlāχtātem juontəþ káat āńšiln?* > (Munk.) *N jäyəm-χum χum-laχ tātəm jüntəþ χot āńšiln?* 'Missä pidät haarniskaa, jossa isämieheni suoritti miehen-tekojaan?' REGULYlla on tähän kohtaan selitys 'missä, mihin pukeutuneena taisteli' (ks. VNGy. IV 145—146, I 254). Samankaltainen esimerkki on myös mt. s. 157. — 3. (Reg.) *jäum kum ujlāχtātem þóárnpi* > (Munk.) *N jäyəm χum uj-laχ tātəm þārn-þi* 'taikavarsa, jolla isämieheni osoitti eläimenkäsittelytaitoaan' (ks. VNGy. IV 146); (Reg.) *kumlāχ, ujlāχ* > (Munk.) LM *khum-laχ, uj-laχ* (mt. s. 159). REGULYN tekstien *kumlāχ* ja *ujlāχ* eivät kuitenkaan ole yhdyssanoja, vaan johdannaisia. Etelä-, itä- ja länsimurteissa on nim. yleinen tataarista lainattu johdin *-laχ, -lāχ*, jolla muodostetaan abstraktisia substantiiveja, ominaisuudennimiä, esim. KM *ĩdrli'laχ* jne. 'Armut' < tat. *jar.alylyk*; KU *ĩoməslāχ* 'Güte' jne. ~ *ĩāms* 'gut' (ks. FUF XXX 269—272). Kielitaju on kyllä käsittänyt tämän johtimen toisinaan itsenäiseksi sanaksi; niin on käynyt mm. sellaisissa tapauksissa, joissa *-laχ* on liittynyt attributeilla varustettuun substantiiviin, esim. KM (folkl.) *ǰālpəl þəntəm ĩā'ni pu'pi la'kəl toþ þənt.s* 'er liess sich dort nieder wie ein grosser Geist (od. nach Art eines grossen Geistes), der sich (dort) früher niedergelassen hatte' (ks. mt. s. 271—272). Näin käytetty *la'kəl* jne. on postposition luontoinen. REGULYN tekstien *kumlāχ* ja *ujlāχ* sisältävät myös tämän suffiksin *-laχ, -lāχ*. Edellinen esim. merkitsee siis sananmukaisesti 'miehuus, miehekkyyys' ja **kumlāχ tāti* 'osoittaa miehuutta'; viimeksi mainittu on samanlainen ilmaus kuin esim. (Kann.) KU *χārlaymə eltā'tstə* 'alkoi puhua velmuta', oik. 'alkoi osoittaa miehisyyttä, miehenpuolisuutta' (vrt. KU *χār* 'Männchen, Renttierochs, Hengst' ja ks. FUF XXX 270). Keski-Lozvan murteesta, joka vuosisadan vaihteessa oli jo melkein pä täysin

hävinnyt, on vain vähän muistiinpanoja, ja niinpä onkin vaikea ratkaista, käsittikö MUNKÁCSM kielimestari *khum-lax* ja *uj-lax* sanat oikein; yhdysviivan käyttö osoittaa ainakin MUNKÁCSM itsensä pitäneen niitä yhdys-sanoina. Toisin on laita seuraavassa tapauksessa: (Reg.) länsivog. *Nai lãgdł ång joamântëm* > (Munk.) LM *najlaxəl oãk joãmentëm* 'ruhtinattaren tavoin minä nainen käyskentelen' (ks. MUNKÁCSI VNGy. IV 103). Pohjoismurteista, joissa tataarilaisia lainoja on suhteellisen vähän, ei *-lax* johtimesta ole osoitettu esimerkkejä, ja niinpä (Reg.) *kumlãx* ja *ujlãx* ilmeisesti olivatkin MUNKÁCSM pohjoisvogulilaiselle kielimestarille vieraita. Hän näki niissä yhdys-sanana, ja osaksi lauseyhteydestä, osaksi varmaan myöskin RYGULYN kommentaarin ['missä, mihin pukeutuneena'] pohjalla hän sai ilmaisulle *çum-lax toti* merkityksen 'ãpãr toti, taistelee, tappelee, koettelee voimiaan'. Lauluja transskriboitaessa hän otti REGULYN sanat *kumlãx* ja *ujlãx*, samalla tavoin kuin edellä mainitun värttinänkehrän nimen *int kër*, pohjoisvogulilaiseen tekstiin, ja yhdys-sanana jälkikomponenttina on *lax* sitten päässyt sanaluetteloihin. Se on siis niin sanoakseni vain tilapäinen »kirjallinen» laina, joka ei kuulu murteen sanastoon, ei edes folkloren kieleen.

Lopulta voimme palata takaisin lähtökohtaamme, *laxäti* ja *lax* sanoihin. KANNISTOLLA niitä ei ole — ei ainakaan leksikaalisissa aineksissa —, ei myöskään TŠERNETSOVILLA eikä AHLQVISTILLA. Toiselta puolen on huomattava, että E. I. ROMBANDJEJEVAN venäläis-vogulilaisessa sanakirjassa *старатсья* ja *старание* on käännetty voguliksi 'сумынгысь варунгкөв' [= *siməŋgəs̄ βärwŋkβe* 'tehdä innokkaasti'] ja 'сумынгысь варнэ вармаль' [= *siməŋgəs̄ βärnə βärmal* 'innokkaasti tekeminen'], siis ei *laxäti* eikä *lax*; viimeksi mainittuja hänellä ei liioin tavata esim. niiden venäläisten sanojen käännökseenä, jotka РЕККА КИЖАНЕН esittää venäläis-suomalaisessa sanakirjassaan *старатсья* ja *старание* sanojen selitteinä. (Munk.) N *laxäti* ja *lax* tunnetaan siis ainoastaan sellaisesta laulusta, joka on transskriboitu uudelleen länsivogulilaisen muistiinpanon pohjalla. Kun näin on laita, nousee mieleen ajatus, että ne ehkä perustuvatkin vain originaalin vaikutukseen. Länsivog. *lähet-* ja pohjoisvog. (Munk.) *lakwçat-*, *lakw-* jne. (ks. edeltä) eroavat äänteellisesti siinä määrin toisistaan, että MUNKÁCSM kielimestari ei voinut tuntea niitä samaksi sanaksi. Edellinen oli siis hänelle vieras, ja niinpä hän laulua transskriboitaessa lainasi sen murteensa äännekannan mukaisessa muodossa pohjoisvogulilaiseen tekstiin; kun kertosanana on *vãrrät-*, (Munk.) *vorät-*, sai hän merkitykseksi 'uurastaa'. Substantiivi *lax* 'uurastus' puolestaan selittyy siitä, että kielimestari näyttää pitäneen *laxät-* verbiä ja samassa laulussa esiintyvän *kumlãx*, *çum-lax* johdannaisen suffiksia, jota hän luuli itsenäiseksi sanaksi, toistensa sukulaisina.

Wörterklärungen

Wog. *int kër* 'Spindelring'

Das letzte Glied des obenerwähnten Ausdruckes, das man u.a. mit ung. *kör* 'Kreis, Zirkel; Runde; Verein', wotj. *kuri* 'Kupferring', fi. *keri, kere* 'Rahmen, Rad; Rumpf' verbunden hat, gehört mit der letzten Komponente der wog. Zusammensetzungen *tupkër* 'Ruderblatt', *lâykkër* 'Fussblatt' sowie mit *kër* 'Eisen', das auch 'Schneideeisen, Klinge, Spitze (eines Werkzeuges, einer Waffe)' bedeutet, zusammen. Semasiologische Parallelen bieten z.B. fi. *terä* 'Schneide, Klinge' ~ *airon terä* 'Ruderblatt', *jalkaterä* 'Fussblatt' usw. und die gleich unten behandelten ostj. Wörter.

Ostj. *kuruaž* 'Fussblatt'

Die letzte Komponente dieser Zusammensetzung und von *tupuaž* 'Ruderblatt' ist nicht, wie man erklärt hat, die etymologische Entsprechung von lpN *vak'ka* 'reindeer's leg', L *vaska-* 'Wade (an Menschen und Tieren)', sondern gehört mit dem ostj. homonymen *uaž* 'Eisen', das auch 'Wirtel, Scheibe (der Spindel)', 'Schneideeisen, Spitze (eines Werkzeuges, einer Waffe)' bedeutet, zusammen. Ähnliche Bedeutungen hat auch ostj. *ka'rti* usw. 'Eisen'.

Ostj. *päi* 'Donner', wog. *šaxl* id.

Der Verfasser verbindet, von den bisherigen Deutungen abweichend, ostj. *päi* 'Donner, Gewitter' mit dem homonymen *päi* 'Haufen; Heuschobler; Insel; Wäldchen usw.' sowie wog. *šaxl* 'Wolke, Sturm, Donner' mit dem gleichlautenden wog. *šaxl* 'Hügel, Strauch, Hain usw.'. Eine semasiologische Parallele bietet ostj. *päyäl* 'runder Klumpen, Beule, Knollen, Strauch usw.' ~ 'Gewitter, Donner'.

Wog. *laxäti* 'streben'

Nach dem Verfasser beruhen die in MUNKÁCSIS Sammlungen vorkommenden nordwog. Wörter *laxäti* 'streben', *lax* 'Bestreben' und *lax*: *žum-lax* 'männliche Geschicklichkeit' wahrscheinlich auf einem Missverständnis. Der Gewährsmann hat sie, beim Umtranskribieren von REGULYS westwog. Liedern, aus dem Original übernommen, das erste aus westwog. *lähet-*, das mit nordwog. *lakwi* 'ankommen, schreiten, sich bewegen, schleichen', *lakwaxati* usw. zusammengehört, und die beiden letzteren aus dem Derivationsuffix *-lax*, *-lax* der Ableitung (Reg.) *kumlax* > (Munk.) N *žum-lax* 'männliche Geschicklichkeit, Tapferkeit'.

MATTI LIMOLA